

ЩЕ РАЗ ПРО СМЕРТЬ І ПОХОВАННЯ КНЯЗЯ ВАСИЛЯ-КОСТЯНТИНА ОСТРОЗЬКОГО

Київський воєвода князь Василь-Костянтин Острозький (1526—1608) належить до тих постатей нашої історії, які завжди привертали і привертатимуть увагу дослідників. Здається, немає жодної сторінки біографії цього аристократа, яка не була б прокоментована бо-дай короткою нотаткою. Походження, освіта, кар'єра, розширення земельних володінь, заангажованість у справу Церкви, сімейні клопоти — ці й багато інших тем уже дочекалися висвітлення в історіографії. Не стали винятком і сюжети, яким присвячена ця публікація¹.

Час смерти і поховання київського воєводи джерела датують порізно, провокуючи дискусію серед учених. Сьогодні заведено вважати, що князь відійшов у вічність після тривалої хвороби в ніч з 22 на 23 лютого 1608 р. Смерть настала в родоначальному граді Острозьких, і тут же в Богоявленському соборі тіло небіжчика було покладене через два місяці, 27 квітня.

Про обставини обох подій досі знаємо дуже мало. Так, залишається відкритим питання, від чого власне помер князь. Через брак заповіту невідомо, хто був поруч із ним в останні години життя. Логічно припустити, що таких людей було багато. Крім членів родини, свого патрона не могли залишити і його найближчі слуги. Василь Ульяновський переповідає слова анонімного автора про усні розпорядження, видані князем власним дворянам за кілька годин до смерти. У цьому короткому повідомленні, писаному від імени учасника зустрічі, згадується тільки маршалок двору Миколай Воронич².

¹ Балабушевич В. О дне смерти князя Василия-Константина Константиновича Острожского // Киевская старина.— К., 1882.— № 10.— С. 175—177; Городецкий Д. Заметка о времени смерти князя Константина Острожского // Там само.— 1885.— № 7.— С. 511—512; Лебединцев Ф. О дне смерти князя Василия-Константина Константиновича Острожского // Там само.— 1888.— № 10.— С. 175—177; Вихованець Т. День поховання Костянтина-Василя Острозького. „Нотатки“ на полях історичних джерел // Історія музейництва, пам'яткоохоронної справи, краєзнавства і туризму в Острозі та на Волині.— Острог, 2009.— Вип. 2.— С. 204—215; Ульяновський В. Князь Василь-Костянтин Острозький: історичний портрет у галереї предків та нащадків.— К., 2012.— С. 1291—1293.

² Ульяновський В. Князь Василь-Костянтин Острозький...— С. 1292. Про Миколая Воронича див.: Тесленко І. Маршалки двору кн. Острозьких XVI — першої половини XVII ст. // Patrimonium. Студії з ранньомодерної історії Центрально-Східної Європи.— Київ; Краків, 2015.— Т. 1: Ранньомодерна людина: Простір — влада — право XVI—XVIII століть / За ред. В. Михайловського і Я. Столицького.— С. 69.

Підготовка до жалобних урочистостей і їх перебіг відображені у джерелах не набагато краще. Відомо, що похорон організував син небіжчика, краківський каштелян Януш Острозький. З помітніших осіб участь у події (крім самого каштеляна) брали невістка Василя-Костянтина Анна Костчанка та його онук, великий литовський підчаший Януш Радзивілл³. Можливо, спеціально до цього дня був написаний і у відповідний момент озвучений посмертний панегірик, уривки з якого згодом використав у вітальній промові з нагоди відвідин князем Янушем Острозьким Краківського університету Олександр Мельхіорович (1613)⁴. На жаль, точно не зрозуміло, як оздобили місце поховання 84-річного аристократа. Припускають, що це була плита з написом, хоча в родині Острозьких прижилася західна традиція ставити на честь померлих репрезентаторів роду надгробні пам'ятники. Вмонтовували їх у стіни не тільки католицьких святинь, але й православних храмів. Сам же князь Василь-Костянтин за життя замовив кілька подібних монументальних конструкцій, одну з яких (на честь батька) встановив у Києво-Печерському монастирі (1579), і ще одну (на честь сина Олександра) — в острозькому Богоявленському соборі (1604)⁵.

Як бачимо, поки що історикам вдалося зібрати зовсім мало свідчень про смерть і поховання ключової фігури нашої історії XVI — початку XVII ст. Немає сумніву, що архівні пошуки в Україні та за кордоном з часом виправлять цю ситуацію, і ми набагато більше знатимемо про події, які переживала родина Острозьких взимку — навесні 1608 р. У статті звернемо увагу на ряд документів, які проливають світло на заявлену тему і досі не потрапили в поле зору дослідників.

* * *

Запрошення князя Януша Острозького. Почнемо з листа, відправленого кн. Я. Острозьким своєму зятю, волинському каштеляну кн. Олександрові Заславському 23 лютого 1608 р. Документ, що зберігається нині в родовому архіві Сангушків у Кракові⁶, складається з кількох рядків. Суть послання концентрується у двох реченнях, які містять одну важливу новину, одну пораду і одне прохання.

Новина — це розповідь про близьку смерть Янушевого батька: „Повідомляю вашій князівській милості, що князь його милість пан отець мій уже напевно востаннє прощається з нами, знаходиться-бо в жахливому стані“. Нагадаємо, в історіографії заведено вважати, що патріарх дому Острозьких помер в ніч з 22 на 23 лютого. Наш лист датований 23 числом, причому одразу після вказівки дня в рукописі йде, на перший погляд, дивний розчерк пера, який можна було б потрактувати як помилку невправного княжого писаря. Втім уважний аналіз від-

³ Вихованець Т. День поховання Костянтина-Василя Острозького...— С. 208; Ульяновський В. Князь Василь-Костянтин Острозький...— С. 1291, 1293.

⁴ Яковенко Н. Топос „з'єднаних народів“ у панегіриках князям Острозьким і Заславським (біля витоків української ідентичності) // Яковенко Н. Паралельний світ. Дослідження з історії уявлень та ідей в Україні XVI—XVII ст.— К., 2002.— С. 252—254.

⁵ Детальніше про надгробок кн. В.-К. Острозького див.: Ульяновський В. Князь Василь-Костянтин Острозький...— С. 1294—1296.

⁶ Archiwum Narodowe w Krakowie, zesp. Archiwum Sanguszków (далі — ANK, zesp. AS), teka XXVII, N 48, s. 305.

повідного місця документа не залишає сумніву в тому, що маємо справу не з опискою, а з додатковим маркером часу створення документа: „о 5“, тобто о 5 годині ранку. У той час надворі було ще темно. Сучасні технології дають змогу точно вирахувати схід сонця, яке 23 лютого 1608 р. почало підніматися над Острогом о 6 год. 53 хв.⁷ Чи свідчить це на користь озвученої версії про нічну смерть князя? Аж ніяк. Я. Острозький повідомляв не про згін батька, а про його тяжкий стан. Ми не знаємо, скільки хвилин чи годин після відправлення листа прожив князь Василь-Костянтин. Зрозуміло тільки, що близько п'ятої ранку кров в його жилах ще текла.

Що ще можна почерпнути з цитованого речення? Інший цікавий нюанс випливає з ледь помітного звороту „напевно востаннє прощається з нами“. Не секрет, що київський воєвода, який прожив нечувано довге життя, на його схилку мав безліч хвороб і часто скаржився на погане самопочуття. В. Ульяновський вважає, що серйозні проблеми зі здоров'ям у князя почалися в 1590-х рр. Саме цими проблемами історик схильний прикривати деяку пасивність свого героя у ключових подіях, які зачіпали як власний авторитет князя, так і ім'я цілого роду Острозьких⁸. Утім, судячи з наявної кореспонденції й розлогого переліку місць, у яких київський воєвода побував за останню декаду XVI ст., говорити про його малу рухливість чи зниження активності у той час не доводиться. Хвороби дійсно дошкуляли князю, але не настільки, аби він відмовився від дієвої участі в політичному житті держави чи управління власною імперією.

Перший справді потужний удар по організму В.-К. Острозького завдала новина про смерть 2 грудня 1603 р. молодшого сина Олександра⁹. Київського воєводу розбив параліч, і на початку 1604-го почали го-

⁷ Ostroh, Ukraine — Sunrise, Sunset, and Daylength, February 1608.— [Електронний ресурс].— Режим доступу: <https://www.timeanddate.com/sun/@698232?month=2&year=1608>

⁸ Ульяновський В. Князь Василь-Костянтин Острозький...— С. 1289—1290.

⁹ В. Ульяновський вказує на два раніші випадки різкого погіршення самопочуття В.-К. Острозького, які називає його „предсмертними годинами“. Перший начебто був у грудні 1598 р., другий — у липні 1602-го (Там само). Джерелом відповідної інформації слугували листи сучасників князя, але тональність їхніх повідомлень насправді не дає змогу стверджувати, що йшлося про щось надзвичайне. У першому випадку Криштоф Радзивілл (а не сам В.-К. Острозький, як подано в монографії В. Ульяновського) розвінчує плітки про гарячку тестя, хоч і підтверджує, що він захворів і для поліпшення здоров'я відправився до Острога. Див.: Державний архів Волинської області, ф. 312, оп. 1, спр. 4, арк. 142—142 зв. (лист віленського воєводи Криштофа Радзивілла „Перуна“ до троцького воєводи Миколая-Криштофа Радзивілла „Сирітки“, Койданів, 11. XII. 1598 р.): „Z owemi nowinami, któreś mi w[asza] m[ość] oznajmić raczył o jego m[ości] panu wojewodzie kijowskim, żeby miał być chory [na] gorączkę nie zgadzają się te, które jego m[ość] pana kanclerza doszły — w[asza] m[ość] z listu jego m[ości] wyrozumieć raczysz. Z listu zaś jego m[ości] pana wojewody kijowskiego, do mnie pisanego, tedy wyrozumieć w[asza] m[ość] będziesz raczył, że chor i że dla poratowania zdrowia do Ostroga odjechał. Panie Boże, zachowajże go z łaski swej świętej jeszcze przy dobrym zdrowiu etc.“ Згадка про „кризу 1602 року“ ґрунтується на іншому листі того ж литовського магната до канцлера Яна Замойського, в якому йдеться про віленську зустріч з В.-К. Острозьким, під час якої „książe jego m[ości] pana wojewodę kijowskiego umorzono [...], ale z łaski Bożej ożył i znacznie mu się na zdrowiu poprawia“ (К е м р а Т. Konstanty Wasyl Ostrogski (ok. 1524/1525—1608) wojewoda kijowski i marszałek ziemi wołyńskiej.— Toruń, 1997.— S. 228). Слова М.-К. Радзивілла складно інтерпретувати однозначно, але радше йдеться про втрату свідомості. Цікаво, що в липні 1602 р., коли начебто було написано цей лист, князь Василь-Костянтин перебував не у Вільні, а на Волині (територією якої мандрував від початку квітня). Останній його візит до столиці Великого князівства Литовського відбувся в червні 1599 р., і

ворити про його близьку смерть¹⁰. Хоча князю вдалося вижити, відтоді він рідко залишав свою головну резиденцію. В кореспонденції родичів, які відвідували Остріг або отримували від Василя-Костянтина листи, часом натрапляємо на звістки про задовільний стан його здоров'я. Добре самопочуття князя дехто констатував навіть на початку 1608 р.¹¹, та наскільки ця інформація відповідала реальності — сказати складно. Януш у посланні до свого зятя натякає на те, що старий Острозький довго перебував на межі життя і смерті. На користь нашого припущення говорить один промовистий факт: син київського воєводи, який обіймав у державі один із чільних урядів, відійшов від прямої участі у великій політиці і тривалий час не полишав батька, безвиїзно мешкаючи поруч із ним в Острозі. Тривалий час — це не кілька тижнів чи місяців, а понад півроку, відколи у серпні 1607-го Я. Острозький поспіхом прибув із Малопольщі на Волинь¹². З років своєї молодости краківський каштелян ніколи не резидував на одному місці так довго. Не забуваймо й про те, що саме в той час Річ Посполита переживала глибоку політичну кризу, яка переросла у рокош Зебжидовського. Тимчасову відмову від безпосередньої участі у полагожденні конфлікту можна сприймати як своєрідну гру, але усамітнення в Острозі могло вплинути (і таки вплинуло) на падіння авторитету князя Януша як у колі прихильників короля, так і серед його опонентів¹³. Тому, на нашу думку, відкидати мотив піклування про батька не варто.

Схоже, що у другій половині 1607 — на початку 1608 рр. родина кілька разів очікувала на близьку смерть князя Василя-Костянтина. Точно відомо, що в той час до Острога завітав онук воєводи Я. Радзивілл¹⁴. Серед інших кривних його могли провідати дві онучки: вдова подільського воєводи Героніма Язловецького Елеонора і дружина волинського каштеляна кн. Олександра Заславського Єфросинія (з чоловіком і дітьми), а також невістка Анна Костчанка з двома синами і трьома доньками.

саме тоді, а не в 1602-му, відбулася його зустріч із зятем. Див.: Piechnik L. Początki Akademii Wileńskiej 1570—1599.— Rzym, 1984.— S. 177; ANK, zesp. AS, teka XI, N 30.

¹⁰ Kempa T. Konstanty Wasyl Ostrogski...— S. 228.

¹¹ Ульяновський В. Князь Василь-Костянтин Острозький...— С. 1290.

¹² Найновіша історіографія вказує на те, що Я. Острозький перебував поруч із батьком від січня 1608 р. (Там само). Утім відомі нам документи дають змогу значно посунути дату приїзду краківського каштеляна до Острога. 20 липня 1607 р. князь Януш був іще в Опатові, а 14 серпня вперше бачимо його в батьковій резиденції на Волині. Див.: Pisma Stanisława Żółkiewskiego / Wyd. A. Bielowski.— Lwów, 1861.— S. 480; Центральний державний історичний архів України в Києві (далі — ЦДІА України в Києві), ф. 28, оп. 1, спр. 39, арк. 461. З кореспонденції молодшого Острозького випливає, що аж до кінця квітня наступного 1608 р. він безвиїзно жив у родоначальному граді.

¹³ Детальніше про участь Я. Острозького в полагожденні конфлікту короля і рокошан див.: Kempa T. Postawa kasztelana krakowskiego Janusza Ostrogskiego w okresie rokoszu Zebrzydowskiego // Wobec króla i Rzeczypospolitej. Magnateria w XVI—XVIII wieku / Pod red. E. Dubas-Urwanowicz i J. Urwanowicza.— Kraków, 2012.— S. 267—296; Бабакова О. Більше свободи, менше рівності та братерства. Політична культура української магнатерії початку XVII століття (на матеріалах біографії князя Януша Острозького) // Острозька давнина: Науковий збірник / Ред. кол. І. Пасічник (гол. ред.), І. Тесленко (відп. ред.) та ін.— Остріг, 2014.— Вип. 3.— С. 36—53.

¹⁴ Візит відбувся на початку лютого 1608 р., див.: Ульяновський В. Князь Василь-Костянтин Острозький...— С. 1290.

Повертаючись до змісту листа князя Януша, датованого 23 лютого 1608 р. і адресованого зятю, звернімо увагу на прохання негайно прибути до Острога: „прошу вашу милість, не барися і сам якнайшвидше приїжджай“. Тональність звернення і вказівка точної години написання листа свідчить на користь того, що князь О. Заславський перебував десь неподалік, можливо, у Заславі, який лежав на відстані 30 кілометрів від Острога. Порада їхати самотійно (без дружини і дітей) своєю чергою вказувала на брак часу і додатково переконувала адресата в тому, що дід його дружини цього разу уже не підніметься з ліжка. Достеменно не відомо, чи О. Заславський встиг побачити князя Василя-Костянтина живим, і чи взагалі доїхав до Острога. Втім, беручи до уваги важливість моменту і знаючи, що прохання тестя дорівнювало, по суті, наказу, у князя Олександра не залишалось простору для маневру. Він таки мусив прибути у визначене місце і виказати тим самим свою повагу до тестя та його батька.

Була, щоправда, й інша причина, через яку О. Заславський мав навідатися до Острога. Дізнаємося про неї з того ж листа від 23 лютого 1608 р. Після головної новини краківський каштелян як би „між іншим“ ділиться із зятем порадою: „коли б був інтерес до того воеводства [чи вашої милости], чи пана отця вашої милости — не зайве було б пильнувати“. Йдеться тут про сенаторське крісло київського воеводи, яке звільнялося після смерті князя Василя-Костянтина. Я. Острозький натякає на те, що Заславські можуть претендувати на новий уряд, значно вищий за той, який вони нині обіймають (волинське воеводство у князя Януша і волинська каштелянія у його сина Олександра). Те, що краківський каштелян висловив свою пораду у настільки короткому і водночас настільки специфічному за змістом листі, вказує на особливу важливість його слів. І це справді так. Зміцнення позицій родини Заславських було в інтересах не лише самих Заславських, але й Острозького, адже обоє магнатів входили до його клану.

Можна припустити, що під час очної зустрічі зацікавлені особи таки обговорювали способи просування на київське воеводство кандидатури когось із „князів на Заславі“, хоча жоден із потенційних претендентів не мав достатньої підтримки на королівському дворі. Через місяць після смерті В.-К. Острозького сенаторське крісло київського воеводи обійняв Станіслав Жулкевський — герой битви під Гузовим (5. VII. 1607 р.), в якій на голову розбито учасників рокошу Зебжидовського¹⁵. Через десять літ С. Жулкевський отримав підвищення і став коронним канцлером (1618), а звільнене ним місце посів Томах Замойський (1619) — між іншим, майбутній чоловік племінниці краківського каштеляна Катерини Острозької. Врешті, після призначення Т. Замойського коронним підканцлером (1628) привілей на київське воеводство таки дістав О. Заславський¹⁶. Як бачимо, його „шлях до Києва“ розтягнувся на двадцять років.

¹⁵ Urządnicy województw kijowskiego i czarniechowskiego XV—XVIII wieku. Spisy / Opr. E. Janas i W. Kłaczewski.— Kórnik, 2002.— S. 67. Номінація на уряд київського воеводи датована 28. III. 1608 р.

¹⁶ Там само.

* * *

Скарга Адама Ейнаровича. Цікавий нюанс, пов'язаний із підготовкою до поховання князя Василя-Костянтина, потрапив на сторінки джерел майже випадково. 5 березня 1609 р. до книг Слонімського гродського суду була внесена заява зем'янина Троцького воєводства Адама Ейнаровича, в якій він розповідає про давню кривду, заподіяну йому „якимось Яном Мартинковичем, що зветься Зарубою“¹⁷. Маніфестація прекрасно вписується у цілий ряд словесних перепалок, погроз і різного роду насильницьких дій, до яких вдавалися обоє шляхтичів у надії завдати якнайбільших збитків супротивнику¹⁸.

Сюжет загалом традиційний, проте матеріали справи містять низку несподіваних деталей. У їх світлі стає зрозуміло, що конфлікт А. Ейнаровича і Я. Заруби був протиборством двох слуг одного патрона, які на ленному праві тримали землю в його добрах. Патрона звали Василь-Костянтин Острозький, а маєтковий комплекс, в якому лежали вилуги шляхтичів,— це Здетельська волость у Слонімському повіті Новогрудського воєводства. Принагідно зазначимо, що ця віддалена від центру провінція розлогого Острозького князівства була територією, де конфлікти між слугами дому вибухали з подиву гідною регулярністю, причому значна частина „сміття“ виносилася „із дому“ і потрапляла на сторінки актових книг королівських судів. Для нас це особливо важливо, оскільки матеріали замкових і задворних судів, що діяли в Острозьчині¹⁹, майже не збереглися. Відтак, на прикладі конфліктів у Здетельській волості можна вивчати маловідомі сторінки функціонування магнатської клієнтели, зокрема, розгортання процесу емансипації залежної шляхти.

Боротьба А. Ейнаровича і Я. Заруби тривала кілька років, і згадана заява була лише одним з її епізодів. Скаржник коротко розповідає історію протистояння, корені якого сягали весни 1607 р., коли Я. Заруба разом зі своїм товаришем татариним Хасеном Куркашевичем напав на нього, повбив і пограбував. А. Ейнарович, згідно зі встановленим правилом, звернувся спершу до здетельського намісника Яна Любовицького, який виявив більшу прихильність до зловмисників. За цих обставин потерпілий шляхтич апелював до княжого задворного суду, після чого сам відправився до Острога. Шанси отримати сатисфакцію цього разу суттєво зростали, тим більше, що напад відбувся під час виконання А. Ейнаровичем особливого розпорядження свого патрона (віз до князівської скарбниці податки, які раніше зібрав у Здетельській і Словенській волостях)²⁰. Декрет комісії суддів децю розчарував позивача, який сподівався побачити, як страчують обох його кривдників. Утім винуватці

¹⁷ Нацыянальны гістарычны архіў Беларусі ў Менску (далі — НГАБ ў Менску), ф. 1737, воп. 1, спр. 10, арк. 124—126.

¹⁸ Там само.— Спр. 10, арк. 124—126 (1607—1609); спр. 13, арк. 126—127 адв. (1607); спр. 14, арк. 22—22 адв., 278 адв.—279 адв., 419—420, 441—441 адв. (1610).

¹⁹ Про задворний суд див.: Тесленко І. Організація і функціонування задворного суду князів Острозьких (до постановки проблеми) // Магнацкі двор і сацыяльнае ўзаемадзеянне (XV—XVIII стст.): Зборнік навуковых прац / Пад рэд. А. М. Янушкевіча.— Мінск, 2014.— С. 197—208.

²⁰ НГАБ ў Менску, ф. 1737, воп. 1, спр. 10, арк. 124 адв.: А. Ейнарович збирав „покольщизну“ зі слуг, бояр і татар, а також стації з підданих князя.

все ж мали бути покарані. Принаймні на це вказував зміст декрету, виконання якого постійно затягувалося. Врешті, князь Василь-Костянтин ще раз викликав А. Ейнаровича до себе, але невдовзі по тому помер.

Як видно з подальшої розповіді заявника, який ще довго мандрував з білоруських маєтків роду Острозьких на Волинь і до Польщі, домогтися справедливості було вкрай складно. До влади в князівстві прийшов новий правитель, а його оточення тепер формували інші фігури, з якими А. Ейнаровича, схоже, мало що пов'язувало. Справа зайшла у глухий кут. Саме в цей момент і прозвучала маніфестація, в якій ображений здетельський зем'янин, крім чергового випадку проти кривдників, не забув похвалитися і своїми давніми заслугами перед домом Острозьких. Для нас заява цікава тим, що в ній міститься спогад про турботи, якими переймалася родина наприкінці зимы — навесні 1608 р. А. Ейнарович згадує про те, що з молодости служив на дворі князя Василя-Костянтина²¹, а одразу по його смерті, „поспол с товариством моим а слугами небожчиковскими тела пилнуючы, дочекавши погребу тела небожыка княжати его милости пана моего, и отдавши остатнюю послугу тому зацному телу княжати его милости пана своего“, мав особисту розмову з новим главою дому, якому й нагадав про власну кривду та кривдників²².

Завдяки заяві А. Ейнаровича, яка сама по собі є дуже цінним джерелом для реконструкції механізмів функціонування патримоніального судочинства і клієнтели Острозьких, маємо унікальне свідчення про „пилнування тіла“, тобто встановлення почесної варти при труні небіжчика, розміщеній, напевне, в якомусь з головних храмів Острога (можливо, в Успенській церкві, а може, й у Богоявленському соборі, де князя згодом поховують). Чатувати при труні вдень і вночі мали дворяни померлого патрона, одним з яких і був А. Ейнарович. Цієї традиції дотримувалися і на монаршому, і на великопанських дворах²³.

* * *

Матеріали про бунт підданих Здетельської волости. Ми проаналізували заяву А. Ейнаровича, який боровся за справедливість як зі своїм давнім ворогом Я. Зарубою, так і з його покровителем Я. Любо-

²¹ Про службу А. Ейнаровича родині Острозьких згадує у своєму гербівнику єзуїт Войцех Віюк-Коялович. Див.: Wijuk Kojalowicz W. Herbarz rycerstwa W[ielkiego] X[ięstwa] Litewskiego tak zwany Compendium czyli o klejnotach albo herbach.— Kraków, 1897.— S. 27: „Adam Eynarowicz po długiey służbie v xiążęcía Ostroskiego, wziął od niego opatrzenie lenne w kraiu słonimskim“. Конкретніше йдеться про с. Жуковичі Здетельської волости, яке шляхтич тримав „з ласки“ В.-К. Острозького. Завдяки тому, що на маєтку була записана певна сума грошей, вилугу він зберіг і після смерті патрона, і навіть тоді, коли Острозькі вирішили продати Здетель з околицями родині Сапігів. Останні викупили село в А. Ейнаровича у 1627 р. Див.: НГАБ ў Менску, ф. 1737, воп. 1, спр. 10, арк. 126; спр. 11, арк. 171; спр. 13, арк. 126; спр. 14, арк. 93 адв.—94; спр. 16, арк. 284, 540 адв.; ф. 1785, воп. 1, спр. 27, арк. 344; Kazimiero Leono Sapiegos archywo inventorinē knyga (1647/1648 m.) / Parengė D. Antana-vičius ir A. Baliulis.— Vilnius, 2014.— P. 73.

²² НГАБ ў Менску, ф. 1737, воп. 1, спр. 10, арк. 125.

²³ Kaczorowski W. Pompa funebris pary królewskiej — Zygmunta III Wazy i Konstancji w Krakowie // Wesela, chrzciny i pogrzeby w XVI—XVIII wieku. Kultura życia i śmierci / Pod red. H. Suchojda.— Warszawa, 2001.— S. 259—260; Тесленко І. Двір князя Януша-Павла Острозького // Кризь століття. Студії на пошану Миколи Крикуна з нагоди 80-річчя.— Львів, 2012.— С. 420—421.

вицьким. По смерті київського воєводи всі троє перейшли на службу до його спадкоємця князя Януша Острозького. Зміна владної вертикалі, як відомо, призвела до погіршення позицій А. Ейнаровича у суперечці з опонентами. Але й для Я. Любовицького, який обіймав уряд здетельського старости, початок весни 1608 р. виявився часом складних випробувань. Перші ж розпорядження, які він отримав з Острога разом зі звісткою про згін патрона, ставили його в незручне становище. Згодом здетельський староста свідчив на гродському уряді в Слонімі, що „по зойстью съ сего света освещеного княжати его милости пана воєводи киевського, пана добродєя моего милостивого“ мав він „росказньє княжати его милости пана краковського, пана моего милостивого, и колко, и розное писанє справцов дворных его княжацкое милости [...], абьм з мещан и з волости Здетелское некоторый податокъ на подеймованє зацных людей гостей, до тела его княжацкое милоти приездчающих, выбравши, што нарихлей до Острога отсылал“²⁴.

Спрогнозувати реакцію здетельських волощан було нескладно. Хоча Я. Любовицький наголошував на тому, що гроші мали збиратися „водле звичаю стародавнього“²⁵, насправді податки підданих чітко регламентувалися, і жодних спеціальних виплат „на подеймовання зацных людей“ їх перелік не фіксував²⁶. Відтак, заклик старости був проігнорований. Не маючи бажання самотійно об'їжджати волость, Я. Любовицький відрядив свого пахолка Павла Микулицького зі службовими татарами „с тымъ податком до двора княжати его милости здетелского выганяти, а непослушных грабити“²⁷. Ініціатива замкового намісника сколихнула цілу волость. Староста підозрював, що до бунту людей підштовхнув його попередник на уряді Петро Сметанкович-Билчинський, який „до розных сел тут у волост Здетелскую через посланцы свои рады додавал“²⁸. Так чи інакше, піддані швидко організували ватагу з кількох сотень осіб, яких очолив волосний вїйт Санько Крегель. Останній був смертельно поранений під час сутички з людьми Я. Любовицького, проте татар вдалося прогнати. Слугу старости бунтарі схопили, катували і, врешті, позбавили життя.

З матеріалів справи, яка завершилася копним судом, дізнаємося, що податок становив 1 злотий від волоки, а збирати його почали 27 березня 1608 р.²⁹ — за місяць до поховання київського воєводи. Очевидно, аналогічна кампанія зі збору коштів відбувалася і в інших частинах Острозького князівства³⁰. Відомо також, що на початку весни краківський

²⁴ НГАБ ў Менску, ф. 1737, воп. 1, спр. 13, арк. 356.

²⁵ Там само.— Арк. 362.

²⁶ Інвентар Здетельського маєтку 1580 р. з описом податків і повинностей місцевих волощан див.: Акты, издаваемые Виленскою археографическою комиссией.— Вильно, 1887.— Т. 14.— С. 199—226.

²⁷ НГАБ ў Менску, ф. 1737, воп. 1, спр. 13, арк. 356.

²⁸ Там само.— Арк. 356—356 адв.

²⁹ Там само.— Арк. 362, 417.

³⁰ Крім земель, набутих власним коштом і подарованих першою дружиною, Я. Острозький з 1603 р. посідав приблизно половину спадкових володінь. Після смерті батька він автоматично обійняв добра, які той тримав „до живота“. Крім того, відповідно до домовленості з братовою Анною Костчанкою зі Штемберка, краківський каштелян забрав під свою опіку ряд маєткових комплексів, які повинен був повернути з настанням повноліття старшого з племінників Олександровичів Острозьких, див.: ЦДІА України в Києві, ф. 25, оп. 1,

каштелян звертався до своїх „українських“ адміністраторів з наказом негайно відправляти до нього гроші від митних надходжень³¹. Вирахувати бодай приблизний кошторис жалобних урочистостей на сьогодні неможливо з багатьох причин, зокрема, й через те, що аналогічні до здельського ексцеси могли траплятися і в інших маєтностях роду.

* * *

Відмова краківського каштеляна перенести день поховання. В історіографії відомий лист, в якому Я. Острозький запрошує свого кривого Криштофа Радзивілла прибути 27 квітня 1608 р. на похорон батька³². Подібні звернення мали відправлятися й до інших потенційних учасників церемонії, повний список яких досі не укладений. Серед осіб, які точно брали участь у події, був брат Криштофа Януш Радзивілл. Ступінь пов'язання цих литовських аристократів з фамілією Острозьких був різний: старшого Януша народила донька князя Василя-Костянтина, а молодшого Криштофа — Катажина Тенчинська, яка у попередньому шлюбі була дружиною кузена київського воєводи Юрія Слуцького.

З накресленої генеалогії випливає, що Я. Радзивілл набагато тісніше контактував з родиною князів на Острозі, ніж його молодший брат. Додатково підтверджують ці слова кореспонденція представників двох аристократичних родів і те, що Я. Острозький визнав нащадків племінника можливими спадкоємцями заснованої ним ординації. Листи, які він відправляв до Я. Радзивілла одразу після 23 лютого, поки що не виявлені. Збереглося лише одне послання до литовського підчашія, написане 8 квітня, тобто приблизно за три тижні до очної зустрічі в Острозі³³. У ньому краківський каштелян пояснює, що змушений був призначити день похорону на такий ранній строк, оскільки подальше зволікання могло перешкодити вирішенню деяких приватних і публічних справ. Під приватними справами мав на увазі потребу відвідати засідання Головного Коронного Трибуналу в Любліні, де щороку розглядалися десятки, а то й сотні апеляцій за позовами проти родини Острозьких. Те, що тут князь Януш не лукавив, підтверджує маршрут його першої подорожі, здійсненої після 9-місячного перебування на Волині. Уже 6 травня 1608 р. Я. Острозький мав бути в Любліні³⁴.

спр. 80, арк. 342 зв.—344 (урядова передача під опіку князя Януша володінь його племінників: половини Острозької волости (24. II. 1608 р.), Козлина і Дорогобужа (26. II.), Звягеля (27. II.), Смолдинова (28. II.) і Берездова (1. III.).

³¹ Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie (далі — AGAD w Warszawie), zesp. Archiwum Potockich Łańcuta, N 1568.

³² Публікацію листа див.: Балабушевич В. О дне смерти князя Василя-Константина...— С. 176—177; Kardaszewicz S. Dzieje dawniejsze miasta Ostroga. Materiały do historii Wołynia.— Warszawa; Kraków, 1913.— S. 242. В. Ульяновський помилково називає Криштофа Радзивілла Янушем, плутаючи двох рідних братів, синів Криштофа Радзивілла „Перуна“ (Ульяновський В. Князь Василь-Костянтин Острозький...— С. 1290).

³³ AGAD w Warszawie, zesp. Archiwum Radziwiłłów, dział V, N 11077, s. 68.

³⁴ 6 травня датований лист Олександра Ходкевича до рідного брата Яна-Кароля з проханням стати посередником у переговорах про одруження з донькою Я. Острозького Елеонорою. В документі міститься закликання іхати до Любліна, де на Трибуналі має перебувати краківський каштелян. Див.: Korrespondencje Jana Karola Chodkiewicza / Oprac. i op. W. Chomętowski.— Warszawa, 1875.— S. 129.

* * *

Таким чином, виявлені матеріали дали змогу з'ясувати невідомі факти, пов'язані зі смертю і похованням київського воєводи Василя-Костянтина Острозького. Зокрема, встановлено, що князь помер не раніше 5 години ранку 23 лютого 1608 р. Невдовзі після цього була організована почесна варта з дворян небіжчика, яка перебувала при його труні до дня похорону в острозькому Богоявленському соборі. Підготовка жалобних урочистостей потребувала великих капіталовкладень. Частину витрат покрив спеціальний податок, який жителі князівства повинні були сплатити у березні 1608 р. Поховання, призначене на останню неділю квітня, ускладнювало прибуття до Острога деяких запрошених гостей, але переносити „погреб“ на інший (пізніший) строк розпорядник не міг через невідкладні справи, які примушували його залишити родове гніздо невдовзі після завершення всіх запланованих церемоній.

Ігор ТЕСЛЕНКО

ДОДАТКИ*

№ 1

1608, лютого 23 (о 5 годині ранку). Остріг.— Лист кн. Януша Острозького до зятя кн. Олександра Заславського з повідомленням про близьку смерть батька й проханням негайно прибути до нього

M[iloš]ciwy panie wołyński, moy m[iloš]ciwy panie y synu!

Oznaimuie w[aszei] x[iażęcei] m[ilości], ze x[iażę] ie[g]lo m[iloš]cz pan ociec moy iusz podobno ostatnie pożegna sie z nami, gdysz sie barzo zle ma. Przeto ieżeliby co należało na tym woiewodztwie bądź to panu oycu w[aszei] m[ilości], nie wadzi przeszedz, a prosze, przybywai w[asza] m[iloš]ć choc w lekce iako naprędzei sam.

Śluzby moie zatym oddaię łasce w[aszei] x[iażęcei] m[ilości].

W Ostrogu d[ie] 23 febr[uar]ii o 5, 1608.

W[aszei] x[iażęcei] m[iloš]ci me[g]lo m[iloš]ciwego] pana uprzeimy ocziecz y sługa Ianusz xiaże Ostroskie, castellan crakowsky, m[anu] p[ropria]¹.

Archiwum Narodowe w Krakowie. Archiwum Sanguszków, teka XXVII, N 48, s. 305. На звороті другого аркуша документа (S. 308) адресат: „Oswieconemu xiażęciu rani y synowi temi m[iloš]ciwemu xiażęciu ie^o m. pa^u casztellanowi wołyńskiemu“, поряд з яким велика печатка князя з написом: „Ianusivs D. G. Dvx Ostrog. com. a Tar. Caste. Cra.“

* У публікації збережено літери, яких немає в сучасній українській абетці („ѣ“, „ѡ“, „Ѣ“, „Ѡ“, „ѣ“, „ѡ“, „Ѣ“, „Ѡ“, а також диграф „кѣ“). Винесні літери передано курсивом. Розділові знаки розставлені за смислом відповідно до сучасних правил пунктуації. Слова під титлами та інші скорочення, а також реконструйовані нами фрагменти тексту передано у квадратних дужках. Описки писарів не виправлялися — на них акцентується увага за допомогою посторінкових коментарів і знаків оклику в квадратних дужках. Тексти документів поділено на абзаци відповідно до формуляра. Всі наведені у додатках джерела публікуються вперше.

¹ „m[anu] p[ropria]“ написано власною рукою кн. Януша Острозького.

№ 2

1608, квітня 8. Остріг.— Лист кн. Януша Острозького до племінника кн. Януша Радзивілла з поясненням причин, через які він не може перенести день поховання батька на пізніший час

Oswieczone xiążę m[ił]ościwy panie podczaszy litewsky, moy m[ił]ościwy panie y siostrzeńcze!

Dziękuję barzo, zes mię w[asza] x[iążęca] m[ił]ość pissanem swym przepomniec nie raczył y o zdrowiu swym oznaimić nie zaniechał. Pana Boga o to proszę, aby iako w dobrym zdrowiu, tak y we wszystkich pociechach w[asza] x[iążęca] m[ił]ość długo fortunnie zachował y wszystkie sprawy iako publiczne, tak y domowe w[aszei] x[iążęcei] m[ił]ości uspokoił. Iam iuż dla słusznych przyczyn pogrzeb musiał tak prędko złożyć, bojąc się aby² y priuatnym sprawom moiem na Trybunale, y do usłużenia publicznym zawadą mi nie był.

Zaleczam zatym służby moie do m[ił]oścziey łaski w[aszei] x[iążęcei] m[ił]ości me[go] m[ił]ościwego pana.

Dat[um] w Ostrogu d[ie] 8 april[is] 1608.

W[aszei] x[iążęcei] m[ił]ości mego m[ił]ościwego pana uprzeimyo wuy y sługa Ianusz xiążę Ostroskie, castellan krakowsky, ręka swa³.

Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie, zesp. Archiwum Radziwiłłów, dział V, N 11077, s. 68. На звороти (S. 69) адресам: „Oswieconemu xiążęciu panu Ianuszowi Radziwielowi xiążęciu na Bierzach i Dubinkach, podczaszemu Wo x[iążęstwa] Litt[ewskiego], temu m[ił]ościewemu panu y siostrzeńcowi“, притиснена поряд печатка віднала.

№ 3

1608, квітня 1. Слонім.— Заява слуги кн. Януша Острозького Яна Любовицького про бунт підданих Здетельської волости, які відмовилися платити податок на утримання гостей, що прибуватимуть на похорон кн. Василя-Костянтина Острозького

Того ж дня апрѣла перъвого.

На враде его королевское милости кгородскомъ замъкъ слонимского передо мною, Станиславомъ Ремъбеским, подстаростим слонимским, бѣдѣчымъ wt вельможного пана его милости пана Яна Станислава Сапѣги, старосты слонимского, ѿсвонского, марковского и маделского, шповедал слѣжебникъ и арендар ѿсвецоного княжати его милости Янѣша Ѡстрозского, кашталана краковского, имениа его княжацкое милости Здетелского, в повете Слонимскомъ лежачог[о], ѣрожноиу его милост панъ Янъ Любвицкии тымъ способом:

По зоистью зъ сего света ѿсвецоного княжати его милости пана воеводы киевского, пана добродѣа моего милостивого, маючи я на то росказанье княжати его милости пана краковского, пана моего милостивого, и колко, и розное писане справцов дворныхъ его княжацкое милости, а звлаща их

² Слово написано над рядком.

³ „рѣка swa“ написано рукою кн. Януша Острозького.

милости пана Миколаа Мекиского, маршалка, а пана Станислава Гневоша, абым з мещан и з волости Здетелское некоторые податокъ на подеимоване зацных людеи гости, до тела его княжацкое милости приеждчаючих, выбравши, што нарихлеи до Устрога высылал, а иж деи волость того податкѣ ѡтдават не хотели, тогдым деи послал слѣгѣ моего шляхтича ѡчѣстивого Павла Микѣлинского с колкола татар, яко тѣм здавна того звычайи естъ с тымъ податком до двора княжати его милости здетелского выганати, а непослѣшных грабити.

То пакъ снат деи за радою и поднѣщеньемъ Петра Былчынского новоназаного Сметанковича // [арк. 356 адв.] Сметанѣковича [!], который деи до розных сел тѣм ѣ волост Здетелскѣю через посланцы свои рады додал, а некоторые, звлаца тых ѡбвиненых Креглевичовъ, вже по замордованью слѣги моего небожчика Павла Микѣлинского для ѡстѣное намовы и порады конѣми и челадю своею до домѣ своего привозечы, ѡнымъ радил, кды деи тои слѣга мои бывшии въ инѣшых селах ѣ Мтвези, в Стреле, прыехал был в домъ Санька Крегля, яко воита волостного, скоро трохѣ с полѣдня для выбиранѣя того податкѣ, там же деи колько сел з волости Здетелское, а меновите зъ села Покгиръ, Стрелы, Литицы, Норчевичъ и Угородников, ѡчинивши снат промежкѣ себе еше перво того змовѣ з воитомъ тамошним бывшимъ на име Санкомъ Креглемъ, и посполѣ се збѣнѣтовавши, то ест ѣ головах самъ тои Санько Крагель воитъ, а при немъ Матюшко, Васко, Данило, а Павел и Марко Креглевичы, маючи на тои час пры себе помочниковъ Михаила Вирбола, Михаила а Щасного Адамовичов, Миколаа Слизкого, Ждана Кожара, Петрѣка Увсаника, Гаврила Креглевича, Уедора Иванцевича Хромого, Тѣмѣка Ючевича, Петрѣка Тижиковича, Кгаспра Мартиновича, Алекѣсѣка Укотевица, Лѣкаша Угородника, Стасюла Гошевица, Кгаспра Улекѣсовича, Юрка а Стасюка Микелевичов, Адама Миклашевица, Болтрѣка Слизевича, Матеа а Петра Потинов и инѣшихъ многих людеи ѡ колко сот чоловека подданных княжати его милости з розных сел, такъже и ѡбѣчих, з великою громадою и з рознымъ ѡрѣжѣемъ, там в том домѣ воитовомъ того слѣгѣ моего Микѣлинского с тыми татари ми ѡгорнѣвши, били, мордовали и якъ хотечи над ними се паствили, ажъ ледво деи живо с того там домѣ вырвавѣшы се, подтекали были, в которомъ деи кгвалте, яко маю того ведомост, и тои Санько Крагел воитъ нет ведома, ѡт кого зраненъ.

А потомъ зас, не маючи еше на томъ досит, а взавши перед себе злыи ѡмыслъ, и хотечи его до конѣца выконат, бегли за ними в погоню до села Покгир, там же деи, погонивѣши их в том селе Покгирах в домѣ подданого тамошнего на има Тѣмѣка Римкевича, тых же татар тым болшеи побивши, поранивши, полѣпивши, ѡт коней и ѡто всего ѡтбивши, того слѣгѣ моего Микѣлинского тамъже в том домѣ Римѣкевичовомъ кгвалтомъ ѡгорнѣвши, вперед нелитостиве киами побили и мало што живого напoлмертвого порвали // [арк. 357] до домѣ Санька Крегля воита, менечи его в томъ кгвалте быт забитымъ, за ноги поволокли, тамъ же деи его до конѣца в томъ домѣ Креглевомъ розными мѣками змѣчивши, забили и замордовали, и тело его небожчика нетъ ведома где подели, которого деи и до сего часѣ наити не можемъ.

Которое тоѣ ѡповеданье его милости пана Любовицкого про памет до книгъ кгородских слонимских слонимских [!] записано естъ.

Нацыянальны гістарычны архіў Беларусі ў Менску, ф. 1737, воп. 1, спр. 13, арк. 356—357.

№ 4

1608, квітня 12. Слонім.— Урядове свідчення возного Криштофа Клодницького про перебіг копного суду, скликаного Яном Любовицьким для встановлення винних у піднятті бунту, вбивстві слуги і пораненні здетельських татар

Того ж дня апреля дванадцатого.

На враде его королевское милости кгородском замкѣ слонимъского передо мною // [арк. 362], Станиславомъ Ремъбескимъ, подстаростимъ слонимским, будѣчимъ ѿт велможного пана его милости пана Яна Станислава Сапеги, старосты слонимского, ясвонского, марковского и маделского, ставшы ѿчевисто возныи поветѣ Слонимского Крыштофъ Клодницькии, пры квите своемъ под печатью и с подписомъ рѣки его и под печатми стороны шляхты и с подписомъ рѣки, которыи з них писатъ ѿмел, до книгъ даномъ, сознал тыми словы:

Я, Крыштофъ Клодницькии, возныи г[оспо]д[а]рскии поветѣ Слонимъского, сознаваю то сим квитомъ моимъ, ижъ рокѣ теперъ идѣчого тысяча шестсотъ ѿмого м[ѣ]с[ѣ]ца апреля ѿдинадцатого дня, маючи я на тотъ часъ при собѣ стороною люди добрихъ двоихъ шляхтичовъ пана Оѣдора Макаровича а пана Ивана Андреевича, былъ есми за ѿжитемъ ѿт его милости пана Яна Любовицького, старосты и аренѣдара ѿсвецоного княжати его милости Янѣша Ѡстрозского, кашталана краковъского, во именью его княжацкое милости Здетельскомъ, в повете Слонимскомъ лежачомъ, в селе, прозываемомъ Покгирахъ, где на той денъ звышъ менованыи менилъ его милостъ панъ Любовицькии, што жъ зложилъ былъ рокѣ на копѣ становитисѣ селѣ Покгирскомѣ, селѣ Норчевскомѣ, селѣ Летицкомѣ и Ѡгородникомъ с Креглевъ и селѣ Стреланскомѣ, яко тымъ, которыи того местца, где се мордерство стало сумъ прилеглыми, на ѿпытъ ѿ забите и замордованье небожчыка слѣги своего Павла Микѣлинъского, и ѿ побите татаръ княжати его милости тамошнихъ здетельскихъ, такъ же и ѿ шкоды, пры томъ часѣ имъ стальные, которыхъ деи я зъ розказанья его княжацкое милости пана краковского, пана моего милостивого, и за писанемъ пана маршалка и иныхъ справъцовъ дворныхъ его княжацкое милости на подымованье зацныхъ люди гостеи, до тела в Панѣ Бозѣ змерлого княжати его милости пана воеводы киевъского, пана и добродѣя моего милостивог[о], приѣждчаючихъ, водле звычайу стародавнего стацью пенежнѣю по золотомѣ зъ волоки выбирати, а инъшыхъ непослѣшныхъ грабитъ и до двора его княжацкое милости с тою дачею гнати послалъ есми былъ.

То пакъ тамъ на тѣю копѣ все мѣжове села Покгеранъского, села Стрелы, села Городниковъ некоторыи становилисѣ, а село Норчевское и Летицкое и сами Крегле, которымъ вина дана и которыи на тенъ часъ дома были, тамъ на тѣю копѣ посполѣ зъ дрѣгими сели и мѣжами не становили.

Тогды за пытанемъ его милости пана Любовицького передо мною вознымъ и тою стороною шляхтою, при мне на тотъ часъ бѣдѣчою, с тоѣ копы мѣжеве // [арк. 362 адв.] мужеве [!] выстѣпивши, а меновите 8 головахъ Янѣ Бишча, а зъ села Покгиръ Болтрѣкѣ Ѡлесковичъ Лавникъ, Мкѣбѣ Кижя Текѣн, Лаврынъ Дюча, Стасюкъ Адамовичъ, Янѣцъ Перевозникъ, Лаврынъ Шашѣкѣ, Болтрѣкѣ Стѣлкѣвичъ, Янукъ Ючевичъ, а зъ села Стрелы 8 головахъ Неверъ Ждановичъ, Оѣдко Игнатовичъ, Петрѣ Миселевичъ и иншыи

вса громада людеи с тых сел помененых *шт* пѣлтора ста чловека, такъ же и з Огородниковъ мѣжове, там на той копѣ будѣчыє, все ѡдностаине крикнѣли и то сознали, што *ж* деи Матюшко, Васко, Павлюкъ а Данило Крѣлевичи, маючы пры собе на тот часъ помочниковъ 8 головахъ Михаила Вирбола, Михаила а Щасного Адамовичовъ, Гаврыла Крѣлевича, Тѣмѣка Ючевича, Петрѣка Чижиковича, Стасюка Юшевича, Класпра Шлесковича, Юрѣка а Стасюка Микелевичов и иныхъ многихъ людеи колко десѣт чловека подданыхъ кнѣжати его милости здѣтелскихъ з розныхъ сел, такъ же и ѡбъчихъ, з великою громадою и з рознымъ ѡрѣжьемъ прибежши до села Покѣр в домъ Тѣмѣка Рымѣкевича, татар побивши, поранивши, *шт* конѣи и *шт* [в]сего *шт*бивши, того слѣгѣ пана старостиного Микѣлинского, тѣм же в том домѣ Рымѣкевичовом, кѣвалтом ѡгорнѣвши, кѣпами вперед побили и мало што живо[о] наполмертвого порвавши, до домѣ Санка Крѣгѣла, менечи его быт в кѣвалте забитым, за ноги поволокли, там же деи его до конца в домѣ Крѣгѣлом забили и замордовали.

А потомъ засъ Щасныи Юхновичъ и Болтрѣкъ Брозовскии сознали, же были при томъ часѣ, коли Матюшко Крѣлевичъ а Савостѣан Юдѣевичъ з наимитѣю и челедѣю домовою того слѣгѣ пана старостиного Микѣлинского в ызбѣ Санка Крѣгѣла забили и замордовали, и тело з ызбы выволокъши, *нет* ведома, гдѣ поделѣи.

А ѡсобливе татарынъ кнѣжати его милости Ахметъ Жданцовичъ, которыи там же при томъ забитѣю того ж слѣги пана Любовицкогѣ невинѣне поиманъ былъ, то поведѣил, штож пры томъ часѣ был, тѣж Матюшко Крѣлевичъ а Савостѣан Юдѣевичъ з наимитами и челедѣю домовою небожчыка слѣгѣ пана старостиного замордовавши, и тело з ызбы Крѣгѣлевы 8вечоръ позно выволокъши за ноги, *нетъ* ведома, гдѣ поделѣи.

Кѣ томѣ мѣщанинъ здѣтелскии на имѣ Евсеи Козинецъ поведѣил, што *ж* деи на *он* же час, кѣды тоѣ забоиство слѣги пана старостиного сталосѣ, за приданѣмъ и посланѣмъ менѣ з 8радѣ двѣра кнѣжати его милости здѣтелского вижемъ до домѣ Санка Крѣгѣла, видѣл есми там в том домѣ Крѣгѣломъ небожчыка слѣгѣ пана старостиного Миколского [!] // [арк. 363] Миколского [!] збитого, зраненогѣ 8 ѡднои кошѣлѣ на землѣи 8в ызбѣ лежачого, стогнѣчы, 8 которогѣ деи есми словца допытатѣисѣ не могъ, а при *мнѣ* кѣвалтъ и великѣю громадѣ людеи з розныхъ селъ своихъ и ѡбчихъ.

Там же того ж рокѣ м[ѣ]с[ѣ]ца и днѣи звышъ писаногѣ татарове кнѣжати его милости здѣтелскиє зъ села Голѣвлѣвичъ передѣ мѣною, вознымъ, и стороною шлахтою звышъ писаною то ѡповѣдавши, же за збѣитованѣмъ подданыхъ здѣтелскихъ на кѣвалте ихъ побито и поранѣно, раны на собе ѡказали, на которыхъ видѣл есми: на *Шхматѣ* Жданкевичѣ хрыбетъ 8весъ побитыи синиѣи и рѣка праваѣи вибитѣи, которѣю *нет* ведома, естѣли же владнѣти будѣт; на *Счасномѣ* *Шсановичѣ* видѣлъ есми на лѣвои рѣце подлѣ зашпѣсти ранѣ синюю спѣхлѣю и на плѣчахъ ранѣ синѣихъ немало; на *Сюлкѣ* *Өѣдоровичѣ* видѣл есми рану на лѣвомъ бокѣ синюю, кровѣю насѣлѣю; на *Ихи* *Абѣдушевичѣ* видѣл есми на рѣце правои ранѣ синюю кровѣю насѣлѣю, на *Икѣбу* *Долѣтелевичѣ* видѣл есми ранѣ 8 голове подлѣ 8ха лѣвогѣ спѣхлѣю; на *Ингаши* *Дѣхновичѣ* видѣл есми плѣчи синѣи кровѣю насѣлыє; на *Лѣкѣанѣ* *Дѣнаѣвичѣ* на рѣце правои подлѣ зашпѣсти рана синѣи спѣхлѣи; на *Богданѣ* *Инушевичѣ* видѣл есми 8 голове ранѣ крѣвавѣю пробитѣю, которыє раны тѣє вси татарове мѣнили передѣ мною, вознымъ, и тою стороною шлахтою кѣпами, рѣгатинами и розными брѣнами сталыє *шт* подданыхъ кнѣжатъ ихъ

милости **В**строзских села Креглевъ, **в**т сынов небожчыка Крегля, **в**т помочников их.

И прото **ж** па, возныи, што **є**сми слышал и видел, **є**с квит мои с печатю моею и с подписом рѣки моеѣ и под печатми стороны шляхты кѣ записаню до книг кгородских слонимъскихъ дал **є**сми.

Ѵ того квитѣ печатей притисненыхъ тры и подпис рѣкѣ в тые слова:

Крыштоѣ Клодницкии, возныи поветѣ Слонимского, рѣкою властною подписалъ.

Федор Макарович, рѣка властнаѣ.

Которое **в**чѣвистое сознане возного до книгъ кгородскихъ слонимскихъ **є**сть записано.

Нацыянальны гiстарычны архiў Беларусi ў Менску, ф. 1737, воп. 1, спр. 13, арк. 361 адв.—363.

№ 5

1608, травня 14. Слонім.— Заява зем'янина Новогрудського повіту Якуба Микулицького про пограбування і вбивство здетельськими підданими кн. Острозьких його рідного брата Павла

Того **ж** дня маѣ чотырнадцатого.

На **в**радѣ его королевскоѣ милости кгородском замкѣ слонимского передо мною, Станиславом Рѣмбеским, подстаростим слонимским, будѣчим **в**т велможного пана его милости па[на] Пна Станислава Сапеги, старосты слонимского, павонского, марковского и маделского, **в**поведал **з**еменин господарскии земли Новгородское пан Якуб Микулицкии сам **в**т себе [и] именем брата своего рожного пана Ивана Микѣлицкого **в** том, што **ж** деи брат наш рожоныи пан Павел Анѣдрѣевич Микѣлицкии служыл за слугѣ его милости панѣ Пнѣ Любецкомѣ [!], арендарѣ здетелскому, слѣзе **в**свещеного княжати его милости Пнѣша Острозского, каштеляна краковского, имени **є**г[о] милости Здетелского, в повете Слонимском лежачого, то пак деи в рокѣ теперешнем // [арк. 417] тисеча шестсот **в**смом м[е]с[я]ца марца двадцат сѣмого дня менованыи его милост пан Пн Любецкии [!] послал того брата нашого, а слѣжебника своего, придавшы **є**мѣ некоторых татар здетелских, до **в**сих сел и подданых, в них мешкаючых, до имени Здетелского прислѣхаючых, для **в**ыбирани по золотомѣ з волоки на стацию кѣ подымованю **з**ацныхъ людей, которые бы **є** так навежаючы тело перед погребом, **т**ако и на погреб **в**ного **ж** тела зошлого годное памети княжати его милости Костентина **В**строзского, воеводы киевско[о], **з**ѣхат рачыли.

И кгда тот брат наш, чынечы досыт розказаню пана своего, до села Птвет [!], села Покгир, села Стрелы, села Листицы, села Норчевич и **В**городником приехавшы, казал им именем его милости пана своего, абы з волоки по золотомѣ дали, **н**ижли тые подданыѣ с тых сел здетелских, **в**завши в том перед себе злыи **з**мысль, а меновите **в**оитъ села Покгир, Лितिцы и Стрелы и **В**городников Санко Крегел, Матюшко, Васко, Данило, Павел, Марко Креглевичи, сынове помененого Санка Крегля, Федор Иванцевич Хромьи, Тѣмѣка Евич [!], Петрѣкѣ Тижѣкович, Кгаспер Мартинович, Алексык, Лѣкаш **В**городник, Стасюк Юшевич, Кгаспер **В**лексович, Юрко

а Стасюк Мискевичы, Адам Миклашевич, Болтрѣкъ Кнезевич, Матеи а Петрѣ Потынове и иншыя многие подданые здетелские ѿ килкасот человека, збунтовавши, в погоню до села Погир бегли за тым братом нашым, которого деи в том селе Покгирах в домѣ подданого тамошнег[о] на име Тумѣка Рымковича, напервѣи татар его княжацкое милости ѿкрѣтне позбивавшы, поранивши и лѣпѣ им ѿчинившы, там же в том домѣ того слугѣ его милости пана Любецкого [!], а брата нашего Павла Микѣлицкого, рокѣ и дна звыш менѣного квалтовне ѿгорнѣвши, нелютостивѣ киями побили, а с того домѣ лѣдво што живого порвавшы, до домѣ Санка Крегля, воита покгиртовогог[о] [!] и иншых сел, менѣючи, якобы за квалтовника, ѿволокли, в котором домѣ вжо до конца розными мѣками змѣчывшы, побили и змордовали, и тело его небожчыка не ведати где поделѣ, ѿ котором и до сег[о] // [арк. 417 адв.] часѣ ведо[мо]сти взѣти не можем.

При котором збитю взяли з него дылею чырвонѣю, жѣпан зеленны, каразыевые, коштовали пѣт копѣ грошеи литовских, ѿбрѣне ѳалюндышовое бурнатное за две копѣ грошеи, кошѣла кѣати [!] за грошеи двадцѣт, колпак бурнатныи ѳалюндышовыи, кѣнами подбитыи, за две копѣ грошеи, пояс з ножом за грошеи двадцѣт чотыри, боты саѳьяновыѣ с панчохама за грошеи ѿсмыдѣсѣт, шаблю с полгаком, с пороховницею, з лѣднѣткама [!] за тры копѣ грошеи, кон шерстью карыи, кѣплѣныи за девѣтнадцѣт коп грошеи литовских, ѿстроги, кѣплѣныѣ за грошеи чотыри, седло з воилоком за две копѣ грошеи, пенезѣи готовых в мѣшкѣ чырвоными золотыми и розною монетою копѣ двадцѣт литовских — то все по замордованю помѣненого брата нашего Павла Микѣлицкогог[о] тыѣ подданыѣ верхѣ менѣныѣ, а при них неакии Анѣдрѣи Посадовскии, земенин здетелскии, з него, шлѣхтича ѿчѣстивого, зобравшы, до себе взяли, и пограбили, и на пожиток свои ѿбернѣли.

Ѿ што все з ними хотѣчы правне чынит, просил пан Микѣлицкии, абы тоѣ ѿповѣданѣ его до книг кгородских слонимских записано было, што ѣст записано.

Нацыянальны гістарычны архіў Беларусі ў Менску, ф. 1737, воп. 1, спр. 13, арк. 416 адв.— 417 адв.

№ 6

1609, березня 5. Слонім.— Скарга зем'янина Троцького повіту Адама Ейнаровича на краківського каштеляна кн. Януша Острозького про невчинення справедливости у справі про побиття і пограбування його здетельськими волощанами Яном Зарубою і татариним Хасеном Куркашевичем

Того ж дня марца пѣтого.

На врадѣ ег[о] кор[олевскоѣ] м[ило]сти кгородском замкѣ слонимског[о] передо мною, Станиславом Рѣмбеским, подстаростим слонимским, бѣдѣчим ѿт велможногог[о] пана ег[о] м[ило]сти пана Пна Станислава Сапеги, старосты слонимског[о], псвонског[о], марковског[о] и маделског[о], жаловал и ѿбтежливе ѿповѣдал земенин г[оспода]рскии поветѣ Троцьког[о] пан Адам Ейнарович на ѿсвецоногог[о] пана ег[о] м[ило]сти княжати Пнѣша

Встрозског[о], кашталпана краковског[о], старосты володимерского, черкаског[о], белоцерковског[о], каневског[о] и переяславского, в том, *иж деи*, бѣдѣчѣ мнѣ слѣгою славного и светоблиное памети княжати // [арк. 124 адв.] его м[ило]сти Острозског[о], воеводы киевского, *вѣща* его м[ило]сти пана краковског[о], бѣдѣчѣ мнѣ посланомѣ листовне вѣд его княжацкое м[ило]сти пана моего тѣм до Литвы Здетелскои и Славенскоѣ в рокѣ прошлом тисеча шестсот семом м[е]ца марца [...] ⁴ дна для выбираема стации с подданных ег[о] княжацкое м[ило]сти, там же ⁵ и для выбираема поколщизны вѣд слѣгѣ, боар и татар, тѣм ѣ той маѣтности Здетелскои и Славенскои бѣдѣчѣ[хѣ], котормѣ розказаню его княжацкое м[ило]сти чынечы досит, тѣю стацию вѣд подданных выбирал, и кгдам вжо назад ехал просто до его княжацкое м[ило]сти, в том же рокѣ шестсот семом м[е]с[е]ца июла третего дна поддании его княжацкое м[ило]сти, в той маѣтности его княжацкое м[ило]сти бѣдѣчѣи и домами своими мешкаючыѣ Пн Мартинкович, котормѣ се зовет Зарѣбою, а татарын Хасен Кѣркашевич, змовивши се с тѣм Зарѣбою и способивши собе мног[о] помочников кони колконадцат, застѣпивши потаѣмнѣ, на дорозе розбили и ран шкодливых много задавши, за мертѣ копѣ [!] вѣдошли г лѣпѣ ⁶ ѣчинили, маѣтност, при мнѣ бѣдѣчюю, побрали.

Икож есми того ж часѣ протѣстацню мою в том розбою, мнѣ сталом, до врадѣ вѣтдал, а за привѣрненѣм вѣд Пана Бога хошклохого [!] здорова, тѣх зрашцѣ, мѣжбоищов своих, справедливост перед старостою его княжацкое м[ило]сти пана моего здетелским паном Любовицким доходилом, а декрет вѣдержавши не водлѣгѣ права ѣчыненом ⁷, до ег[о] княж[ац]кое м[ило]сти пана моего апелевалем.

За котормѣ декретом, вѣд старосты здетелского мнѣ выданым, кгдам до его к[н]ѣж[ац]кое м[ило]сти пана моего прѣехал, ѣжаливши се его к[н]ѣж[ац]кам м[ило]стѣ так великого мордѣ моего, котормѣ ми се стал на послѣзе его к[н]ѣж[ац]кое м[ило]сти, а звлашца вѣд подданных его к[н]ѣж[ац]кое м[ило]сти, розказат рачыл многѣ людем добрим, на той справѣ засеѣвши, мнѣ с тѣх виноващов справедливост чынити.

А в том часѣ ег[о] м[ило]стѣ пан краковскии до княжати его м[ило]сти пана моего[о], а пана *вища* своего, до Встрога прѣехал. А бѣдѣчѣ его м[ило]стѣ пан краковскии ѣпрошоньи вѣд к[н]ѣж[ати] ег[о] м[ило]сти пана моего[о], абы до тоѣ розправы моеи людеи добрых, право и розсѣдок ѣмельных, слѣгѣ своих прѣдати рачыл, на што его княжацкаа м[ило]стѣ пан краковскии зазволивши, выдати рачыл его м[ило]сти пана Прилепского, подстаростего своего володимерского, а пана Пна Шостовицкого, судю своего дворного, и пры них много людеи добрых, котормѣ сѣди, вѣд его к[н]ѣж[ац]кое м[ило]сти пана краковског[о] на то высажонье, прыпатривши се декретови, вѣд старосты здетелского в той справѣ даного, много косававши ⁸, // [арк. 125] *внивѣч* вѣбернѣли и декрет свои выдали за ведомостю и позволенѣм его к[н]ѣж[ац]кое м[ило]сти пана моего, там же ⁹ и ведомостю его м[ило]сти пана краковског[о], под печатю и с подписом рѣк своих.

⁴ В рукописі залишено місце для уточнення дати.

⁵ Так в оригіналі; має бути „так же“.

⁶ Так в оригіналі; має бути „и лѣпѣ“.

⁷ Так в оригіналі; має бути „ѣчынены“.

⁸ Так в оригіналі; має бути „касовавшы“.

⁹ Так в оригіналі; мало б бути „так же“.

В котором декрете том сѣдеи, ѡд кнежат их м[ило]сти высажоных, на то видечы, иж досыт милосерне тои стороне здрашом павным ест выдан, а то в том, иж толко наказали, абы се ѡт того розбою кождыи з них самосем ѡдпрысегнѣл, а за ѡтпрысеженем их ѡд горла чвертована з них кождыи волен был, а за раны мене ѡд них стали[е] в том часе розбою наказали, абы¹⁰ за кождѣю рану кривавѣю тятѣю навезка была з маѣтности их плачона, [за] побране и ѡблѣпене з мене маѣтности з навезкою шкоды вернены были, [а] за квалтъ посполитыи винѣ заплатили, так и седене ѣ дворе здетелском по дванадцати недел ѣ вежы поднели, и в том же деи декрете тые сѣди положили рок: ѡд даты того декретѣ своего абы томѣ досыт ѣчынили за недел шест, положишы винѣ в том декрете за недо-сыт ѣчынене их совитост там же¹¹ и по дрѣгом дванадцати недел седена ѣ вежы.

Чомѣ деи ѣ, хоч барзо з правдою своею немалою и ѡт того сѣдѣ к[не]ж[ати] ег[о] м[ило]сти высажоного, видечы в том, же их на горло не всказали, за волею [и] ведомостю его к[не]ж[ацкое] м[ило]сти пана моего ѡдержавшы зособна дрѣгии лист ѡд ег[о] к[не]ж[ацкое] м[ило]сти до старости тѣтошнего пана Любвицкого и слѣг к[не]ж[ацкое] его м[ило]сти тѣтошних пана¹² Ина Мошѣнского, пана Павла Иновича и пана Томаша Змеевского, абы ѡни сполне [зѣ] старостою тѣтошним водлѣгѣ декретов тых сѣдеи выданых ѡтправѣ на виноваицах и на маѣтности их чынили, где за позволенемъ и ведомостю кнежат их м[ило]сти сѣде до Литвы прыехал, и тѣт ѣко ѡд старосты, так и ѡд слѣгѣ ѡтправы водлѣгѣ того декретѣ и не ѡдержавшы, и поднѣмшы шкоды немало, за частокротным складанем роков ѡд пана старосты, мешкавшы тѣт ѣ Литве час немалои, зновѣ на-зад заволан до его кнежацкое м[ило]сти пана моего до Встрога.

В борздом часе его ж кнежацка м[ило]сть пан мои з сего света смертно зышол, а бѣдѣчы мнѣ слѣгою з молодых лет моих его к[не]ж[ацкое] м[ило]сти дворным и ѡбецне его к[не]ж[ацкѣю] м[ило]сть пилнѣючым, поспол с товариством моим, а слѣгами небожчиковскими, тела пилнѣючы, дочекавшы погребѣ тела небожыка кнежати его м[ило]сти пана моего и ѡтдавшы ѡстатнюю послѣгѣ томѣ зачномѣ телѣ к[не]ж[ати] ег[о] м[ило]сти пана своего, по погребѣ, кѣды вже зостал кнежа его м[ило]сть // [арк. 125 адв.] пан краковскии ѡпекѣном всих маѣтности кнежат их м[ило]сти Встрозских, панов воеводичов волынских, братанков своих, просил есми его кнежацкое м[ило]сти пана краковского, абы в тои справѣ моѣи за декретом тых сѣдеи, ѡд его кнежацкое м[ило]сти высажоных, был конец.

Потом его м[ило]сть пан краковскии нет вѣдома, дѣла которых прычын, касѣючы декретов тых сѣдеи своих, которѣю¹³ сам на тѣю розправѣ, с тыми виноваицами моими бѣдѣчую, высадил, казавшы их зновѣ позволом своим задворным позват, абы з ним¹⁴ перед его кнежацкою м[ило]стю дрѣгии раз розправѣ мел, што ѣ досит з вельким жалем и ѣтратами, которые за тыми великими дорогами частыми поношѣ, взявшы позов, тых виноваицов перед его кнежацкою м[ило]стю позвал был.

¹⁰ Так в оригіналі; має бути „абы“.

¹¹ Так в оригіналі; мало б бути „так же“.

¹² Слово написане над рядком.

¹³ Так в оригіналі; мало б бути „которыхъ“.

¹⁴ Так в оригіналі; мало б бути „абы з ними“.

За которымъ тымъ позволомъ моимъ ѡдинъ с тыхъ виновцацѡвъ моихъ, правомъ перекананыи [!], не хотѣчы влокитъ далшыхъ зо мною подниматъ, ѡжывши старостѡ здѣтелског[о] пана Мна Любвицког[о], и пана Мна Мошенског[о], и иныхъ — Мн Зарѡба — мене поедналъ, поднавши се все по достаткѡ доводитъ на товаришѡ своемъ в той справѣ моеи ихъ за ѡдно правомъ переконаныи [!], то ест на Саханѡ тотарыне, менѣчы, ижъ тотъ тотарынъ естъ виненъ и маѣтностъ твою часѡ того розбою сталого ѡ себе маѣт.

За которымъ ѡпеченемъ ѡмъ того Зарѡбы и за позволомъ его кнежацкоѡ м[ило]сти зновѡ до его кнежацкоѡ м[ило]сти пана краковског[о] ехалъ есми, и, заставшы его кнежацкѡ м[ило]сть пана краковског[о] ѡ Люблине, за тымъ позволомъ рокѡ с тыми виновцацями пилновалъ, и тамъ деи ѡ Люблине часъ немалыи ѡжидаючы ѡко того Зарѡбѡ, которыи подналъ се доводитъ на товариша своего татарына, тамъ же и за тымъ позволомъ татарынѡ деи, ѡмъ мене деи данымъ татарынови [!], рокѡ пилновавшы, и тамъ не дождавшы ѡко Зарѡбы, такъ и татарына, на Волинъ до Дѡбна зѡ его кнежацкою м[ило]стю ехалъ есми.

И тамъ часъ немалыи бившы, за прозбою моею его м[ило]сти пана краковског[о], место ѡчинена за нестанемъ тыхъ виновцацѡвъ моихъ за тымъ позволомъ его к[не]ж[ацкоѡ] м[ило]сти справедливости скѡточнѡю и прыстоиног[о]¹⁵, розказатъ рачылъ листъ свои писатъ до пана Любвицког[о], старосты здѣтелског[о], абы татарынъ ѡмъ того розбою моего, мене зосталого, ѡдприсегнѡлъ се толко самотрети [зѡ] сѡседы своими, добре ѡсельными, а гдѣбы не присегнѡлъ, абы ѡмъправа на маѣтности // [арк. 126] того татарына водлѡгѡ декретѡв¹⁶ тыхъ сѡдеи его к[не]ж[ацкоѡ] милости] выданого чынена была.

Што ѡ деи доситъ з великимъ ѡближенемъ ѡко ѡдъ сѡдеи декретъ выданыи видѣчы первыи, же ихъ на горло не всказали, а теперъ доситъ неслѡшныи всказъ черезъ листъ маючы, [тотъ листъ] его м[ило]сти пана краковског[о] самого, писаныи до старосты здѣтелског[о] пана Любвицког[о], показавшы то декретѡмъ того старосты здѣтелског[о], кдѡдымъ передъ нимъ розправѡ мелъ, тогда сами се до присеги кожды з нихъ бралъ самосѣмыи. А ведаючы ѡ деи певне ѡдъ [д]вохъ людеи, ижъ татарове сѡседы на него ѡ той злыи ѡчинокъ вси нарекаютъ, просилъ того пана старосты здѣтелског[о], абы хочъ самитрети тотъ татарынъ, ѡко ег[о] княжацкая м[ило]сть в листѣ своемъ пише, прысегѡ выконалъ, которыи панъ староста не по ѡдинъ кротъ зложылъ емѡ рокъ прысегати казалъ, але ѡнъ татарынъ, не могѡчы никого сѡседѡвъ своихъ татаръ до тоѡ прысеги способити, взявши до себе братю свою рожонѡю, которыи мене ѡнъ розбивалъ, прысегати хотѡлъ, а видѣчы панъ староста здѣтелскыи, ижъ се к томѡ доситъ не иние [!], ѡко ег[о] княжацкая м[ило]сть пише, абы прысегнѡлъ самотрети сусѣды своими татары, мене ѡмъправѡ на маѣтности татарскои понаместникови своемѡ Себестыпанѡ Юревичѡ чынити казалъ в рокѡ прошломъ тисѣча шестсотъ ѡсмомъ м[е]с[е]ца ноѡбра г[і] ¹⁷ дна, и листъ ѡващыи ѡдправы того подстаростег[о] своего и пры нимъ людеи добрыхъ, которыи тамъ были, за признанемъ ихъ передъ собою мене на писмѣ под печатю и с подписомъ рѡки своеи зал¹⁸.

¹⁵ Так в оригіналі; мало б бути „скѡточной и прыстоинои“.

¹⁶ Так в оригіналі; мало б бути „декретѡ“.

¹⁷ Тобто 13 [листопада].

¹⁸ Так в оригіналі; мало б бути „дал“.

За котрым тым листом звычайым и поданем того подстаростего мне, нанавшы подводы, збоже, которе ми было дано в одправе, до 0олварк8 своего провадил, и быдло 0тослал.

А тепер зас знов8 в сем рок8 тисеча шестсот девятом м[е]с[е]ца 0еврала иі¹⁹ дна без бытности моеи 8 0олварк8 моем Ж8ковицком пан староста здетелскии пан Ии Любовицкии, менечи, иж то ест розказане его кнежацкое м[ило]сти пана краковского, абы все, што бы 0дно в одправе маетности татароскои мне было дано, назад татарынови поворочоно было, 0акож 0д мала до вела все побрали, на чом всем, 0ако в розбою и л8пе, мне 0т тых виноваицов сталом, так же и в долгах, волокитах через лет полтора для дохоженя самое справедливости, которе есми 0т к[не]ж[ати] ег[о] м[ило]сть²⁰ 0держати не мог, шкод8ю на полпетаста золотых полских, которе 0поведане до книгъ кгородских слонимских ест записано.

Нацыянальны гістарычны архіў Беларусі ў Менску, ф. 1737, воп. 1, спр. 10, арк. 124—126.

¹⁹ Тобто 18 [лютого].

²⁰ Так в оригіналі; мало б бути „м[ило]сти“.